

VĂN HỌC HÀ NỘI TRONG NHÀ TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG TRÊN ĐỊA BÀN THÀNH PHỐ HÀ NỘI HIỆN NAY

Vũ Ngọc Hưng

Trường Đại học Thủ Đô Hà Nội

Tóm tắt: Trong xu thế hội nhập quốc tế hiện nay, việc giữ gìn bản sắc, giáo dục những giá trị sống tốt đẹp của quê hương, đất nước cho thế hệ trẻ luôn được chú trọng. Bài học thành công của nhiều nước có nền giáo dục tiên tiến trên thế giới như Mỹ, Ba Lan, Phần Lan, Pháp, Nhật Bản, Hàn Quốc, Singarpore... cho thấy: Việc coi trọng và thường xuyên đưa nội dung các chủ đề về cuộc sống địa phương vào giảng dạy, chú trọng học qua trải nghiệm đã tạo nên những bước chuyển biến về môi trường học tập tích cực, hứng thú đối với người học. Từ việc tìm hiểu, phân tích thực trạng, nhận diện những vấn đề đặt ra của dạy học văn học Hà Nội và văn học địa phương trong định hướng chương trình sách giáo khoa mới, bài viết hướng đến tính cấp thiết của việc dạy VHHN, từ đó đề xuất một số cách thức giảng dạy học văn học Hà Nội ở khối trường THPT nhằm góp phần nhỏ vào hiện thực hóa mục tiêu đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục của thành phố.

Từ khóa: Văn học, văn học địa phương, văn học Hà Nội, giảng dạy văn học Hà Nội.

Nhận bài ngày 3.8.2023; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 25.9.2023

Liên hệ tác giả: Vũ Ngọc Hưng; Email: ngochungvu1978@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong tiến trình phát triển của văn học nói chung, văn học địa phương giữ một vai trò hết sức quan trọng, và việc đưa VHHN vào giảng dạy trong nhà trường phổ thông trên địa bàn Hà Nội là hết sức cần thiết. Với “những nét kết tinh nhất, như là đặc trưng bền vững của con người và cuộc sống xứ sở qua nhiều thời đại”, văn học Hà Nội giúp chúng ta hiểu sâu sắc hơn về truyền thống văn hóa, lịch sử và con người Hà Nội; khơi gợi trong họ tình yêu, niềm tự hào về quê hương, xứ sở; biết giữ gìn và phát huy những giá trị bản sắc tốt đẹp, bồi đắp bề dày văn hóa cho Thủ đô ngàn năm tuổi. Đến nay, việc nghiên cứu văn học Hà Nội theo hướng ứng dụng giảng dạy trong chương trình phổ thông trên địa bàn thành phố mới chỉ dành được sự quan tâm của một số ít nhà nghiên cứu.

Do vậy, trong phạm vi bài viết này, tác giả nhận thấy bên cạnh việc tìm hiểu thực trạng, phân tích tính cấp thiết của việc đưa văn học địa phương (VHHN) triển khai giảng dạy trên địa bàn thành phố, chúng tôi hướng đến đề xuất một số biện pháp để dạy và học môn văn học Hà Nội đạt hiệu quả tốt hơn.

2. NỘI DUNG

2.1. Thực trạng dạy và học văn học Hà Nội trong chương trình giáo dục phổ thông trên địa bàn thành phố Hà Nội hiện nay

Để tìm hiểu thực trạng giảng dạy văn học Hà Nội ở nhà trường phổ thông hiện nay trên địa bàn thành phố, chúng tôi đã chọn và tiến hành lập phiếu điều tra, phỏng vấn, trao đổi với Ban giám hiệu, các chuyên gia, giáo viên và học sinh các trường THPT trên địa bàn Hà Nội: THPT Hà Thành, THPT Newton; THPT Nguyễn Tất Thành, THPT Chuyên Sư Phạm, THPT Nguyễn Bình Khiêm, THPT Cầu Giấy, THPT Yên Hòa, THPT Mỹ Đình, THPT Xuân Phương. Từ thực tiễn khảo sát, chúng tôi có điều kiện tìm hiểu trên diện rộng thực trạng dạy và học nội dung văn học Hà Nội lấy kết quả điều tra để ghi nhận những vấn đề thực tế, từ đó có cơ sở khoa học để đánh giá và đề xuất giải pháp phù hợp.

Dựa trên sự quan sát, tìm hiểu và phân tích các tài liệu có được, chúng tôi nhận ra một số vấn đề lớn từ chương trình đến thực tiễn giảng dạy và học tập văn học Hà Nội như sau:

Thứ nhất, về tài liệu giảng dạy và học tập

Dựa trên khung chương trình của Bộ, Sở Giáo dục và Đào tạo biên soạn lựa chọn tác giả, văn bản tác phẩm văn học có nội dung liên quan đến văn học Hà Nội để đưa vào dạy học trong chương trình phổ thông còn manh mún, tản mạn, nên chưa có sự đồng bộ và có hệ thống. Bên cạnh đó, giáo trình, sách giáo khoa, sách hướng dẫn, tài liệu tham khảo còn ít ỏi, sơ lược, chưa đáp ứng được phần nào nhu cầu tìm hiểu của người dạy và người học.

Hiện nay, chúng ta thấy số lượng các tác phẩm có nội dung liên quan đến văn học Hà Nội được giới thiệu trong chương trình giáo dục phổ thông còn rất ít, chưa được gọi tên và định danh trên những tiêu chí khoa học cụ thể, cấu trúc nội dung chương trình thường được sắp xếp theo trật tự thời gian: văn học dân gian, văn học trung đại và văn học hiện đại. Việc sắp xếp như vậy có ưu điểm là học sinh nhận thấy được những bước chuyển mình của văn học, của đời sống con người Hà Nội qua thời gian lịch sử nhưng lại rất khó nắm bắt được những đặc trưng văn hóa của khu vực, địa phương mình sinh sống cũng như sự liên hệ lớn hơn là vùng miền và so sánh văn học Hà Nội với văn học các vùng miền khác trong cả nước.

Thứ hai, về phía người dạy

Đối với giáo viên, việc tiến hành dạy học VHHN trong chương trình phổ thông còn chưa được quan tâm. Năng lực chuyên môn về VHHN lại chưa đào tạo bài bản, chưa đáp ứng được chất lượng giảng dạy; từ đó dẫn đến hệ quả là, tình trạng của một bộ phận học sinh học lệch

hoặc chỉ biết đến kiến thức lý thuyết mà không có năng lực nhìn nhận, giải quyết những vấn đề đang đặt ra ngay tại nơi mình đang sinh sống, học tập.

Bên cạnh đó, bộ phận lớn giáo viên cho biết, khi tiến hành bài giảng có nội dung liên quan đến VHHN cũng gặp không ít khó khăn; khi tiếp cận và biên soạn tài liệu giảng dạy, các thầy cô chủ yếu vẫn dựa trên tài liệu chung do Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội cung cấp sau đó tự tìm tòi để soạn giáo án nên bài giảng còn sơ sài và thiếu chiều sâu. Theo kết quả từ phiếu điều tra, các hình thức và phương tổ chức dạy học được các thầy cô sử dụng còn sơ sài, nghèo nàn ý tưởng sáng tạo, nhiều nhất vẫn là thuyết trình, vấn đáp nên giờ học còn khô khan, nặng nề.

Thứ ba, về phía người học

Hầu hết học sinh đều nhận thức được tầm quan trọng và có sự yêu thích đối với VHHN. Theo các em, học VHHN sẽ giúp mở mang hiểu biết, kiến thức thực tế, được bồi đắp thêm tình yêu, niềm tự hào đối với truyền thống lịch sử - văn hóa của Thủ đô (Hầu hết các em học sinh THPT Hà Thành khi được hỏi đều kể được tên các nhà văn, nhân vật lịch sử, di tích, danh lam thắng cảnh của thành phố).

Một thực trạng nữa mà chúng tôi nhận thấy là, hiện nay, hình thức tổ chức dạy học VHHN chủ yếu được tích hợp cùng với tiết dạy học Ngữ văn chung chính khóa, nên nội dung văn học Hà Nội về cơ bản còn mờ nhạt, không tạo được dấu ấn sâu đậm (thậm chí không được nhắc đến), do vậy các em học sinh có biểu hiện chán nản, học với tính chất đối phó và không hứng thú thực sự với nội dung này.

Như vậy, việc giảng dạy VHHN trong nhà trường phổ thông trên địa bàn thành phố Hà Nội hiện nay còn gặp nhiều khó khăn về nội dung dạy học, phương pháp dạy học, hình thức tổ chức dạy học, tài liệu dạy học. Từ chủ trương đào tạo cho đến các hoạt động giảng dạy và học tập VHHN còn chưa được quan tâm đúng mức.

Thực trạng dạy và học VHHN hiện nay đã đặt ra yêu cầu tìm ra nội dung, hình thức tổ chức dạy học phù hợp để phát huy tính chủ động, tích cực của học sinh cũng như nâng cao mục tiêu, hiệu quả giảng dạy môn học.

2.2. Sự cần thiết phải dạy văn học Hà Nội trên địa bàn thành phố Hà Nội

Để đáp ứng yêu cầu đổi mới chương trình giáo dục hiện nay, việc đưa môn VHHN vào trong chương trình giáo dục tổng thể của thành phố là rất cần thiết; bởi lẽ mỗi tác phẩm văn học được coi là “bảo tàng” lưu giữ những giá trị văn hóa tinh thần quý báu của Thủ đô, giá trị cốt lõi từ bài học sẽ bồi đắp cho học sinh vốn hiểu biết về truyền thống văn hóa của quê hương, quý trọng môi trường sinh thành - nơi chôn nhau cắt rốn.

Bên cạnh đó, thực trạng giáo dục hiện nay đang đặt ra cho chúng ta nhiều suy nghĩ về vấn đề chất lượng: Nội dung bài học trên lớp xa rời thực tiễn cuộc sống, giỏi lý thuyết song thực hành kém, thiếu nhận thức về cuộc sống xung quanh, địa phương, gia đình, cộng đồng; những

vấn đề của thực tiễn địa phương hiếm khi được đặt ra trong những bài học trên lớp,... tình yêu quê hương và trách nhiệm cá nhân trong cộng đồng địa phương là cái riêng nhưng chính là “nền tảng giáo dục cho những giá trị tri thức” lớn của Thủ đô, của dân tộc và thế giới nhưng lại ít được chúng ta chú ý trong giáo dục.

Không chỉ thế, khi bàn về đổi mới giáo dục hiện nay, tiếp thu tinh thần Nghị quyết 29 - NQ/TW năm 2013 đổi mới căn bản, toàn diện của Bộ Giáo dục và Đào tạo, thành phố Hà Nội đã đặc biệt quan tâm đến: Đổi mới mạnh mẽ và đồng bộ mục tiêu, chương trình, nội dung, phương pháp, hình thức giáo dục, đào tạo theo hướng coi trọng phát triển “năng lực và phẩm chất”⁽¹⁾ của người học. Đưa nội dung địa phương, trong đó có VHHN vào giảng dạy ở trường phổ thông với những hình thức khác nhau là một phương thức rèn luyện kỹ năng tìm hiểu, nghiên cứu những vấn đề của thành phố, ví như các chủ đề về văn học Hà Nội, địa lý Hà Nội, lịch sử Hà Nội,... Từ đó, tạo cho học sinh sự hứng thú trong học tập, rèn luyện kỹ năng sống, giáo dục trách nhiệm bản thân với Thủ đô, gắn lý thuyết với thực tiễn cuộc sống.

Đặc biệt, học sinh trong các trường phổ thông trên địa bàn Hà Nội có thể học tốt các bài học trong sách giáo khoa, song các em lại mơ hồ với nhiều bài học từ thực tiễn cuộc sống như: Những giá trị sống, giá trị của lịch sử văn hoá Hà Nội, những “biến thiên của tự nhiên và xã hội” trên địa bàn Hà Nội, trách nhiệm công dân với cộng đồng Thủ đô là những điều mỗi cá nhân con người cần được giáo dục, để các em biết phân biệt cái tốt và xấu đang diễn ra xung quanh cuộc sống, biết đối mặt, vượt qua và sinh tồn như thế nào. Chúng tôi cho rằng, đó là những chủ điểm có thể khai thác trong giáo dục địa phương, giúp hoàn thiện nhân cách cho thế hệ trẻ Hà Nội hôm nay và mai sau.

2.3. Một số biện pháp nâng cao hiệu quả dạy văn học Hà Nội trên địa bàn thành phố Hà Nội

2.3.1. Thiết kế bài giảng theo chủ đề

Dạy học theo chủ đề được hiểu là quá trình tìm tòi những khái niệm, tư tưởng, chủ đề dựa trên sự giao thoa, tương đồng của các đơn vị kiến thức (lý luận và thực tiễn) của các môn học hoặc các phần của môn học để xây dựng nội dung bài học có nội dung phong phú hơn, thực tế hơn. Trên cơ sở đảm bảo nội dung, chương trình dạy học, giáo viên có thể chọn những bài học có sự liên quan về kiến thức, định hình chủ đề, sau đó, thiết kế hoạt động dạy học theo chủ đề mà không nhất thiết phải theo trình tự bài/tiết trong sách giáo khoa, qua đó, tính tích cực, chủ động của cả giáo viên và học sinh đều được phát huy.

Thiết kế bài giảng theo chủ đề sẽ giúp học sinh phát triển năng lực thẩm mỹ, bồi đắp tình yêu, tự hào về quê hương bản quán qua việc cảm thụ cái hay, cái đẹp của tác phẩm VHHN; năng lực giải quyết vấn đề và sáng tạo thể hiện ở cái nhìn bao quát về chủ đề, có sự huy động, liên hệ kiến thức, phát triển tư duy liên mạch, logic, kết nối các sáng tác thuộc về các giai đoạn khác nhau để làm sáng tỏ chủ đề dạy học; năng lực tự chủ và tự học thể hiện từ việc tự mở rộng

so sánh với một số sáng tác VHHN khác, vừa làm phong phú kiến thức, vừa nâng cao kỹ năng vận dụng tri thức linh hoạt, sáng tạo của người học.

Dựa trên nội dung các sáng tác VHHN, có thể xây dựng chủ đề dạy học VHHN dựa trên một số cách thức như: dựa trên hệ thống các sáng tác VHHN có sự tương đồng về nội dung, đề tài, chủ đề; xây dựng chủ đề chung cho cả ba phần văn, tiếng Việt, tập làm văn; lựa chọn các môn học xã hội có sự tương đồng về kiến thức như lịch sử, địa lý, giáo dục công dân để hình thành chủ đề.

Dưới đây, chúng tôi xin đưa ra một ví dụ về dạy học chủ đề VHHN dựa trên hệ thống các sáng tác có sự tương đồng về nội dung, đề tài, chủ đề trong chương trình Ngữ văn của thành phố Hà Nội. Khi triển khai chủ đề dạy học: “Vẻ đẹp người Hà Nội”, giáo viên có thể lựa chọn, triển khai chủ đề trên hệ thống các sáng tác sau:

* Văn học dân gian:

Vẻ đẹp người Thăng Long - Hà Nội hiện lên trong truyền thuyết *An Dương Vương và Mị Châu - Trọng Thủy* được lý giải qua nhiều điểm nhìn và thái độ lịch sử khác nhau, nhưng dù ở lý giải trên phương diện nào thì những phẩm chất ấy cũng thật đáng trân quý và tự hào. Đó là một minh quân An Dương Vương yêu nước, yêu dân, ngày đêm lo tính xây thành giữ nước, hòa hiếu và yêu chuộng hòa bình; đó là phẩm chất kiên cường và bền bỉ của nhân dân Âu Lạc trong việc xây, thành chế nỏ để giữ yên bờ cõi; đó là tâm hồn trong sáng và hồn nhiên, tấm lòng thủy chung của công chúa Mị Châu và cuộc đời đắm lệt,... tất cả góp phần ghi lại trang sử bi hùng:

Tôi kể người nghe chuyện Mị Châu

Trái tim làm lỗ để trên đầu

Nỏ thần vô ý trao tay giặc

Nên để cơ đồ đắm biển sâu

(*Tâm sự - Tố Hữu*)

Hay là:

Ai về thăm huyện Đông Anh

Ghé thăm thành ốc rùa vàng tiên xây

Cắm hờn Giếng Ngọc tràn đầy

Máu pha thành lũy ngàn cây bóng tà

(*Ca dao Hà Nội*)

* Văn học trung đại:

Lịch sử hào hùng ghi lại bao vẻ đẹp người Hà Nội gắn với những chiến công vang dội. Trong thi phẩm *Nam quốc sơn hà* chúng ta lắng nghe và thấu cảm được hơi thở và không khí

vệ quốc oai hùng của nhân dân ta sau một tháng kiên cường chiến đấu đã đẩy lùi giặc Tống trên phòng tuyến sông Như Nguyệt. Đây là bản tuyên ngôn độc lập đầu tiên của đất nước kết tinh tất cả tư tưởng và tình cảm, khát vọng và ý chí của cả dân tộc Đại Việt suốt mấy ngàn năm dựng nước giữ nước và đáng thiên cổ hùng văn ấy sẽ mãi toả sáng đến muôn đời.

* Văn học hiện đại:

Nguyễn Tuân là nhà văn dành trọn cuộc đời đi tìm kiếm cái đẹp. Một trong những sáng tác tiêu biểu của ông là tùy bút “Hà Nội ta đánh Mỹ giỏi”. Tác phẩm được viết trong khoảng thời gian cuộc chiến đấu bảo vệ Thủ đô Hà Nội diễn ra cam go, ác liệt nhất (tháng 12 - 1972). Bằng ngôn ngữ điêu luyện, tinh tế, Nguyễn Tuân đã tái hiện hình ảnh con người Hà Nội chiến đấu kiên cường, anh hùng và không kém phần tài hoa, lãng mạn.

Nhắc đến con người Hà Nội trong chiến đấu, Nguyễn Tuân dành sự chú ý trước hết đến lực lượng vũ trang có nhiệm vụ chiến đấu, bảo vệ vùng trời Hà Nội; nhà văn dẫn dụ người đọc qua những đơn vị mà ông trực tiếp đến để gặp gỡ, phỏng vấn. Đó có thể là một đơn vị bộ đội địa phương, dân quân tự vệ hay một đơn vị pháo cao xạ, đơn vị pháo phòng không. Nguyễn Tuân dành riêng những mỹ từ để tặng cho lực lượng không quân Việt Nam: “Lòng hồ thu giữa lòng Hà Nội chống Mỹ, như một bầu gương sáng đã bao nhiêu buổi phản ánh lên những mình thoi phản lực của không quân trẻ tuổi Việt Nam đang vòng nghiêng cánh bạc cảnh giới bầu trời Hà Nội mền yêu, sau mỗi lần xuất trận”.

Vẻ đẹp của người Hà Nội không chỉ thể hiện trong kháng chiến vệ quốc, mà vẫn luôn bồi đắp, toả sáng ngay cả trong cuộc sống đời thường. Trong truyện ngắn *Một người Hà Nội*, nhân vật *Cô Hiền đại diện cho phẩm chất và đẹp của những người phụ nữ thức thời mà vẫn mang đậm vẻ đẹp truyền thống*; qua nhân vật bà Hiền, nhà văn Nguyễn Khải khẳng định sức sống bền bỉ của các giá trị văn hóa mang nét đẹp Hà Nội, gửi gắm niềm thiết tha gìn giữ các giá trị ấy cho hôm nay và cho cả mai sau. Từ đó chúng ta thêm yêu quý, tự hào về văn hoá, đất nước, con người Việt Nam trong mối quan hệ chặt chẽ với lịch sử, với quá khứ dân tộc, với quan hệ gia đình và nối tiếp thế hệ.

Như vậy, dạy học theo chủ đề là một biện pháp có nhiều ưu thế trong mở rộng và việc tổng hợp hệ thống các đơn vị kiến thức theo cả bề rộng lẫn bề sâu. Do vậy, để học sinh có một cái nhìn đa chiều, tổng quan về Hà Nội với tất cả sự sinh động của nó, giáo viên cần cân nhắc vận dụng hình thức dạy học này để dạy VHHN ở nhà trường phổ thông đạt hiệu quả.

2.3.2. Dạy tích hợp, liên môn

Dạy học tích hợp là “hành động liên kết một cách hữu cơ, có hệ thống các đối tượng nghiên cứu, học tập của một vài lĩnh vực môn học khác nhau thành nội dung thống nhất, dựa trên cơ sở các mối liên hệ về lí luận và thực tiễn được đề cập trong các môn học đó nhằm hình thành ở học sinh các năng lực cần thiết”.

Hoạt động dạy học tích hợp sẽ giúp học sinh vận dụng sáng tạo, biết phối hợp những kiến thức, kỹ năng, phương pháp của nhiều môn học để giải quyết vấn đề. Từ đó, tạo cho các em tâm thế chủ động, sáng tạo trong việc lĩnh hội, xử lý các tri thức phù hợp với tầm đón (khối lượng kiến thức văn hóa đã học, hiểu biết về vấn đề đời sống) của mình. Vì thế, dạy học tích hợp, liên môn sẽ là hình thức dạy học phù hợp cho việc dạy học theo hướng tiếp cận năng lực. Ở đây, chúng tôi đưa ra một số cách thức tích hợp vào dạy học VHHN nhằm phát huy tính tích cực, sáng tạo, hứng thú của người học.

Tích hợp với chương trình ngữ văn chính khóa:

Chương trình NVHN do các Sở Giáo dục và Đào tạo của mỗi địa phương biên soạn nhưng “các nội dung địa phương phải gắn chặt với các vấn đề, các nội dung đã học trong chương trình chính khóa của mỗi lớp, mỗi cấp học và góp phần bổ sung, làm phong phú, sáng tỏ hơn, sâu sắc hơn cho các nội dung chính khóa”, bởi thế, dạy học phần VHHN, giáo viên có thể tích hợp với văn học chính khóa để làm sáng tỏ các vấn đề như: đề tài, nội dung, kiểu nhân vật, thể loại văn học.

Ví dụ: Khi dạy bài “Tìm hiểu sưu tầm ca dao, dân ca Hà Nội” giáo viên có thể gợi mở học sinh tích hợp với bài “Những câu hát về tình yêu quê hương, đất nước, con người” trong SGK phần văn học chính khóa để tìm hiểu thêm về những câu ca dao - dân ca ngợi ca vẻ đẹp của quê hương đất nước, và con người Hà Nội; từ đó mở rộng thêm tri thức của học sinh trong việc tìm ra những nét chung của ca dao - dân ca Việt Nam và nét riêng của ca dao - dân ca Hà Nội. Ngay trong phần luyện tập giáo viên có thể cho học sinh sưu tầm, giới thiệu, thuyết trình, viết lời bài hát, sáng tác thơ, vẽ tranh,... bằng chất liệu là ca dao - dân ca Hà Nội. Tùy vào nội dung bài học, giáo viên có thể chủ động, linh hoạt trong việc lựa chọn nội dung, lựa chọn tác phẩm, cách thức tích hợp để nâng cao hiệu quả giảng dạy văn học Hà Nội.

Tích hợp liên môn (với các môn khoa học xã hội):

Dạy học tích hợp liên môn được dựa trên cơ sở sự tương đồng, giao thoa kiến thức giữa hai hay nhiều môn học. Hoạt động dạy học này có ưu điểm tránh được sự trùng lặp kiến thức, tiết kiệm thời gian học, tăng cường tính chủ động, sáng tạo của học sinh trong việc lĩnh hội tri thức, vận dụng tri thức để giải quyết vấn đề thực tiễn. Trong bài giảng VHHN có thể tích hợp với văn hóa Hà Nội, lịch sử địa Hà Nội, địa lý Hà Nội, giáo dục công dân, du lịch trải nghiệm Hà Nội.

Ví dụ, để học sinh có thể hiểu được vẻ đẹp độc đáo của chùa Một Cột, trong hoạt động tìm hiểu di tích Hà Nội, ngoài văn bản thuyết minh chùa Một Cột, giáo viên vận dụng tích hợp nội dung liên môn khác như lịch sử (lịch sử hình thành và phát triển của chùa Một Cột), kiến trúc (cho học sinh xem video, tranh ảnh về ngôi chùa, giới thiệu kiến trúc độc đáo trong cách kiến thiết, xây dựng chùa), văn hóa (ý nghĩa của chùa Một Cột đối với người dân Hà Nội), giáo dục

công dân (trong ý thức, trách nhiệm bảo vệ những giá trị quý báu của Thủ đô nói riêng và dân tộc nói chung).

Như vậy, dạy học tích hợp, liên môn có thể xem là một giải pháp hữu hiệu trong việc phát huy khả năng nhận thức tổng hợp, toàn diện và đa trí tuệ,... cho học sinh. Do vậy, để người học có thể tái hiện đầy đủ, sinh động về Hà Nội từ nhiều điểm nhìn khác nhau qua môn học VHHN, người dạy cần vận dụng hình thức dạy học tích hợp liên môn một cách linh hoạt và sáng tạo để đạt hiệu quả.

2.3.3. Tiếp nhận VHHN qua các hoạt động trải nghiệm, sáng tạo

Tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học nói chung và dạy học Ngữ văn nói riêng là hoạt động phù hợp với chủ trương đổi mới chương trình giáo dục và sách giáo khoa theo định hướng phát triển năng lực, phẩm chất của học sinh hiện nay.

Hoạt động trải nghiệm sáng tạo là hoạt động học tập “dựa trên sự huy động tổng hợp kiến thức và kĩ năng từ nhiều lĩnh vực giáo dục khác nhau để trải nghiệm thực tiễn đời sống nhà trường, gia đình, xã hội, tham gia hoạt động hướng nghiệp và hoạt động phục vụ cộng đồng dưới sự hướng dẫn và tổ chức của nhà giáo dục, qua đó hình thành những phẩm chất chủ yếu, năng lực chung và một số năng lực thành phần đặc thù của hoạt động này như: năng lực thiết kế và tổ chức hoạt động, năng lực định hướng nghề nghiệp, năng lực thích ứng với những biến động trong cuộc sống và các kỹ năng sống khác”; là quá trình người học tham gia vào việc xây dựng kiến thức, hình thành kỹ năng, năng lực qua các thao tác, hoạt động, hành động của cá nhân với môi trường xã hội, môi trường sống, môi trường tự nhiên bằng sự nhận thức và cảm xúc của chính mình.

Đặc trưng cơ bản của hoạt động trải nghiệm sáng tạo là đặt học sinh trong môi trường hoạt động học tập đa dạng, học đi đôi với hành, học từ chính hành động của bản thân, học trong nhà trường gắn với giải quyết các vấn đề thực tiễn của cộng đồng, dưới sự hướng dẫn của giáo viên, học sinh được trực tiếp tham gia các hoạt động trong hoặc ngoài nhà trường.

Ưu điểm của hoạt động trải nghiệm, sáng tạo là khắc phục tâm lý nhàm chán của học sinh khi học những giờ lý thuyết căng thẳng, kiến thức được các em rút ra từ chính cái mà các em trực tiếp trải nghiệm, trực tiếp thực hiện.

Phương pháp tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo dựa trên các phương pháp dạy học tích cực và huy động cảm xúc, kinh nghiệm của cá nhân người học theo bối cảnh hoạt động, trong suốt quá trình đó, người học thể hiện cảm xúc và giá trị của mình qua các thách thức, thử thách, đam mê, so sánh, thỏa mãn, kích thích, xác nhận, khẳng định để chia sẻ các ấn tượng của mình. Thông qua một số hình thức tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo như: nhóm hình thức hoạt động thực tiễn (các hoạt động tình nguyện, cắm trại, bảo vệ môi trường); nhóm hình thức nghệ thuật, giải trí (thi vẽ tranh, nhiếp ảnh, đóng kịch, hội chợ triển lãm.); nhóm hình thức khám phá/nghiên cứu khoa học (tham quan, viết báo cáo điều tra); nhóm hình thức diễn đàn (tọa đàm,

thuyết trình, thảo luận.), mỗi học sinh vừa là người trực tiếp tham gia, vừa tự chủ trong việc kiến thiết và xây dựng các hoạt động cho chính mình, do đó năng lực tự chủ và tự học, năng lực giao tiếp và hợp tác, năng lực giải quyết vấn đề và sáng tạo sẽ được phát huy.

Ngoài ra, việc thu nhận những kiến thức VHHN từ hoạt động trải nghiệm, sáng tạo sẽ giúp học sinh hình thành các năng lực tìm hiểu tự nhiên và xã hội (tìm hiểu môi trường, hoàn cảnh sống, hoàn cảnh sáng tác tác phẩm của nhà văn); năng lực thẩm mỹ (tự cảm nhận vẻ đẹp của Hà Nội, của tác phẩm văn học qua sự trải nghiệm văn hóa của cá nhân), năng lực thể chất (các trò chơi sắm vai, diễn kịch.). Như vậy, hoạt động trải nghiệm sáng tạo đã cho thấy ưu thế trong việc dạy học định hướng phát triển năng lực học sinh.

Dạy học VHHN trong nhà trường phổ thông theo hình thức trải nghiệm sáng tạo phải thông qua chính hành động thực tế của học sinh. Học sinh sẽ cảm thấy bổ ích, lý thú, hiểu biết thêm về nhà văn, yêu thích thêm các tác phẩm VHHN qua các buổi gặp gỡ, giao lưu với các nhà văn địa phương; được nghe các nhà văn nói chuyện về cuộc đời, về hoàn cảnh sáng tác, những nội dung, cảm xúc tác giả gửi gắm trong sáng tác đó tâm hồn các em sẽ được bồi đắp những tình cảm thẩm mỹ tốt đẹp, hứng thú, say mê trong tiếp nhận, cảm nhận những giá trị đích thực của tác phẩm. Qua buổi gặp gỡ, các em học sinh có được tâm thế thoải mái, hào hứng khi được trò chuyện, đặt câu hỏi và nhận được những lời hồi đáp, giảng giải của các nhà văn về những điều liên quan đến tác phẩm. Kiến thức về tác giả, tác phẩm VHHN sẽ được các em tự tích lũy, thu thập, ghi chép theo những cách cảm nhận riêng của mình. Kết thúc buổi gặp gỡ, giáo viên sẽ kiểm tra hiệu quả tiếp nhận kiến thức của các em (các hình thức như: báo cáo thu hoạch, thuyết trình nhóm.), sau đó, gợi mở, định hướng cho các hoạt động tiếp theo đạt hiệu quả cao hơn.

Các buổi ngoại khóa, dã ngoại, du lịch tham quan quê hương nhà văn, các di tích lịch sử, danh lam thắng cảnh được miêu tả trong tác phẩm cũng là một hoạt động trải nghiệm sáng tạo đạt được nhiều hiệu quả trong giảng dạy VHHN. Thông qua các buổi thực tế tại địa phương, những kiến thức lý thuyết trừu tượng được thầy cô truyền dạy trên lớp sẽ được hiện lên sinh động bằng chính những hình ảnh thực tế, cảm xúc thực do chính các em khám phá, cảm nhận. Từ đó, trí tưởng tượng, óc sáng tạo, khả năng quan sát; những tình cảm tự hào, khát vọng sống tốt đẹp để tiếp nối truyền thống lịch sử của Hà Nội, quê hương của các em được bồi đắp và phát triển. Chẳng hạn chương trình trải nghiệm văn hóa lịch sử, khi dạy bài “An Dương Vương và Mị Châu - Trọng Thủy”, giáo viên có thể cho học sinh tham quan khu di tích Cổ Loa thuộc huyện Đông Anh để các em có thể quan sát, tưởng tượng về vẻ đẹp văn hóa và sự thiêng liêng của giá trị lịch sử của dân tộc; từ đó, các em thêm yêu quý, giữ gìn và phát huy giá trị văn hóa cốt lõi của Thủ đô.

Hoạt động đóng kịch, sắm vai, sân khấu hóa tác phẩm văn học cũng là hoạt động trải nghiệm sáng tạo được các em học sinh yêu thích. Trong tiếp nhận tác phẩm văn học nói chung, vai trò của người thầy là thiết kế còn học sinh chính là những người thi công, nói một cách khác

“thầy mở đường cho học sinh bước vào văn bản để học sinh sống, thể nghiệm, tìm hiểu, nhận định, rút ra kết luận về tư tưởng, tình cảm của tác phẩm”. Từ trải nghiệm đó, các em rút ra được những hiểu biết về tư tưởng, tình cảm của tác phẩm; được sống trong thế giới sáng tạo, vừa học vừa chơi nên tạo ra được những giờ học vui nhộn, hào hứng. Từ đó đưa ra những sự khuyến khích hoặc rút kinh nghiệm cho những lần tham gia trải nghiệm sáng tạo sau của học sinh đạt được kết quả tốt hơn.

Các hình thức trải nghiệm sáng tạo trong dạy học VHHN kể trên sẽ góp phần đem lại cho cả giáo viên và học sinh những hiểu biết đa dạng, sâu sắc hơn về Thủ đô; về những tác giả với những sáng tác có đóng góp cho văn học của Hà Nội cũng như nền văn học dân tộc; bồi dưỡng những tình cảm đạo đức, thẩm mỹ tích cực tốt đẹp cho các em: tình yêu quê hương đất nước, trân trọng những giá trị văn hóa - lịch sử truyền thống của cha ông, biết học tập, tu dưỡng để trở thành những cá nhân có ích đóng góp cho sự phát triển của Thủ đô ngàn năm văn hiến.

Tuy nhiên, dạy học VHHN theo hình thức này thực tế gặp phải những khó khăn về kinh phí, thời gian, không gian tổ chức. Vì thế, giáo viên cần đa dạng hóa cách tổ chức hoạt động học tập của học sinh, tùy vào điều kiện của lớp, trường, địa phương đưa ra những hình thức tổ chức dạy học phù hợp để giảm bớt sự đơn điệu của những giờ học lý thuyết, tạo tâm lý hào hứng cho học sinh.

3. KẾT LUẬN

Việc dạy VHHN trong trường phổ thông từ chương trình hiện hành cần được xem xét như một quá trình biến đổi, từ phạm vi tư liệu đến các cách thức dạy - học mà trên hết là thay đổi quan niệm về chức năng VHHN trong giáo dục Hà Nội nói riêng và trong giáo dục nhà trường theo định hướng phát triển năng lực nói chung.

Những đề xuất của chúng tôi về các hình thức dạy - học VHHN sẽ góp phần khơi dậy hứng thú tiếp nhận ở học sinh, mặt khác, sẽ kết nối hiệu quả bài học trên lớp với các hoạt động trải nghiệm, kết nối tri thức với những kinh nghiệm sống, nhu cầu cuộc sống của học sinh, kết nối nhà trường với các vấn đề văn hóa - xã hội - lịch sử - sinh kế của Thủ đô, đáp ứng những mục tiêu giáo dục tiên tiến trong thời kỳ đổi mới và hội nhập quốc tế.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2017). *Chương trình giáo dục phổ thông Chương trình tổng thể*, www.moet.gov.vn.
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo, (2017). *Tài liệu tập huấn dạy học tích hợp ở trường THCS, THPT*. Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội.
3. Trần Văn Bính (2003). *Văn hóa Thăng Long Hà Nội*. Nxb. Chính trị Quốc Gia.

4. Nguyễn Huệ Chi (1983). Văn học cổ Hà Bắc và vấn đề nghiên cứu văn học địa phương. *Tạp chí Văn học*, số 2.
5. Đình Quang (2001). *Văn học nghệ thuật Thăng Long Hà Nội*. Nxb. Chính trị Quốc gia.
6. Trần Nho Thìn (2010). *Thăng Long Hà Nội, tuyển tập công trình nghiên cứu văn học nghệ thuật*, tập 1. Nxb. Hà Nội.
7. Trần Nho Thìn (2010). *Thăng Long Hà Nội, tuyển tập công trình nghiên cứu văn học nghệ thuật*, tập 2. Nxb. Hà Nội.
8. Bích Hằng (2009). *Ca dao về Hà Nội*. Nxb. Lao động.
9. Nguyễn Thanh Hùng (2020). *Lý luận và phương pháp dạy học văn*. Nxb. Đại học sư phạm.
10. Nguyễn Hải Kế (2010). *Giáo dục Thăng Long Hà Nội*. Nxb. Hà Nội.
11. Nguyễn Quang Ngọc, Lê Thị Thu Hương (2019). *Hà Nội học*. Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội.
12. Vũ Khiêu, Bằng Việt, Nguyễn Vinh Phúc (Đồng chủ biên) (2005). *Hình ảnh người Hà Nội trong văn học*, Nxb. Văn học.
13. Nguyễn Văn Long (2007). *Giáo trình văn học Việt Nam hiện đại*, tập 2, Nxb. Đại học Sư phạm Hà Nội.

HANOI LITERATURE IN HIGH SCHOOLS IN HANOI

Abstract: *In the current trend of international integration, preserving the identity and educating the good living values of the homeland and the country for the young generation is always focused. The successful lessons of many countries with advanced education in the world such as the US, Poland, Finland, France, Japan, Korea, Singapore... show that: The importance and regular introduction of the content of the topic of local life in teaching, focusing on learning through experience has created changes in a positive and exciting learning environment for learners. From understanding, analyzing the current situation, identifying the problems posed by teaching Hanoi literature and local literature in the orientation of the new textbook program, the article aims to propose some teaching methods teaching Hanoi literature in high schools in order to make a small contribution to the development of the city's goal of fundamental and comprehensive educational innovation.*

Keywords: *Literature, Văn học, văn học địa phương, văn học Hà Nội, giảng dạy văn học Hà Nội.*